

ВИДИН – АРХИТЕКТУРНИ РЕ/ВИЗИИ
Национална кампания „Дунавско крайбрежие”
Творческа дискусия „Видин 2008”, 22 юли 2008 г.

Станчо Веков

Когато става въпрос за Дунав като трансгранична комуникация, в контекста на европейската и глобалната интеграция, не може да не оценим значимостта на архитектурата като един от двигателите в този процес. За актуалността на проблема можем да съдим по факта, че *Transmitting Architecture* беше темата на XXIII конгрес на Международния съюз на архитектите (UIA) в Торино – *Архитектурата като преносител на послания, на идеи, на ценности*.

За нас, българите, с Дунав се свързва с един от най-значимите периоди в родната ни история, който започва веднага след Освобождението от петвековното османско господство и поставя началото на модерната българска архитектура. Крайдунавските градове стават първите преносители на европейската архитектура благодарение на бързо установилите се търговски и транспортни връзки с Германия, Австро-Унгария, Сърбия, Румъния и Русия.

Видин, разположен в най-западната част на страната, на завоя на Дунав, е и първият наш град, изпитал тези нови за страната влияния, които коренно ще преобразят довчерашия му ориенталски пейзаж. Пътешествениците от това време – от Каниц до Ригото и Кофман, рисуват съвсем непривлекателна картина на града – мръсни, тесни улици, паянтови схлупени къщи, над които доминират островърхите минарета на множеството джамии и единствено мощният силует на крепостта, достигнала до нас като Баба Вида, напомня за някогашния славен Бдин.

След Освобождението Видин става един от първите областни градове в Княжество България и бързо променя ориенталския си облик. Първото преброяване от 1888 г. сочи, че тук са живели 13 714 жители, между които българи, турци, евреи, власи, руснаци, цигани и др.

През 1899 г., с Княжески указ № 33 от 30 март същата година, е утвърден план за застрояване на кварталите. Започва благоустрояване на улиците със сгурия и калдъръм и полагане на водопроводна и канализационна мрежа.

В града пристигат първите инженери и архитекти, дипломирали се в реномирани европейски университети, които се включват в неговото изграждане. Значителен принос за новия европейски облик на Видин имат: арх. Никола Нешов, завършил Кралското висше техническо училище в Щутгарт през 1894 г., арх. Майер Аладжемов – Кралското Баварско висше училище в Мюнхен през 1909 г., арх. Тодор (Тома) Върхота – чешки възпитаник, и инженерите Димитър Захариев, завършил Политехниката в Мюнхен през 1889 г., Тодор Кожухаров – Политехниката във Виена през 1890 г., както и много други. Най-голям принос за архитектурата на Видин от това време имат двама архитекти – Тодор (Тома) Върхота и Никола Нешов, които оставят образци на стилна архитектура не само в града, но и в страната.

Ще се опитам чрез ре/визия на творчеството им да направя сравнителен анализ между двата периода – разделени от столетие, белязано с промени, непознати дотогава.

До края на 60-те години на миналия век Видин има един от най-завършените и стилни

площади у нас. Изграден в рамките на първата третина на века, той впечатлява с единство и ансамбловост на архитектурата, повлияна от крайдунавските метрополии, макар и в скромен мащаб, съобразен е със специфичните условия и характерната природна среда. Решен е като класически площад с централно ситуиран паметник, посветен на жертвите в Междусъюзническата война, дело на нашия голям скулптор Андрей Николов.

По-късно паметникът е преместен на предгаровия площад заради монументалния паметник на падналите воители от 3-ти пехотен Бдински полк в трите последователни войни (1912–1918 г.), чийто автори са проф. Никола Кожухаров и арх. Георги Стойков.

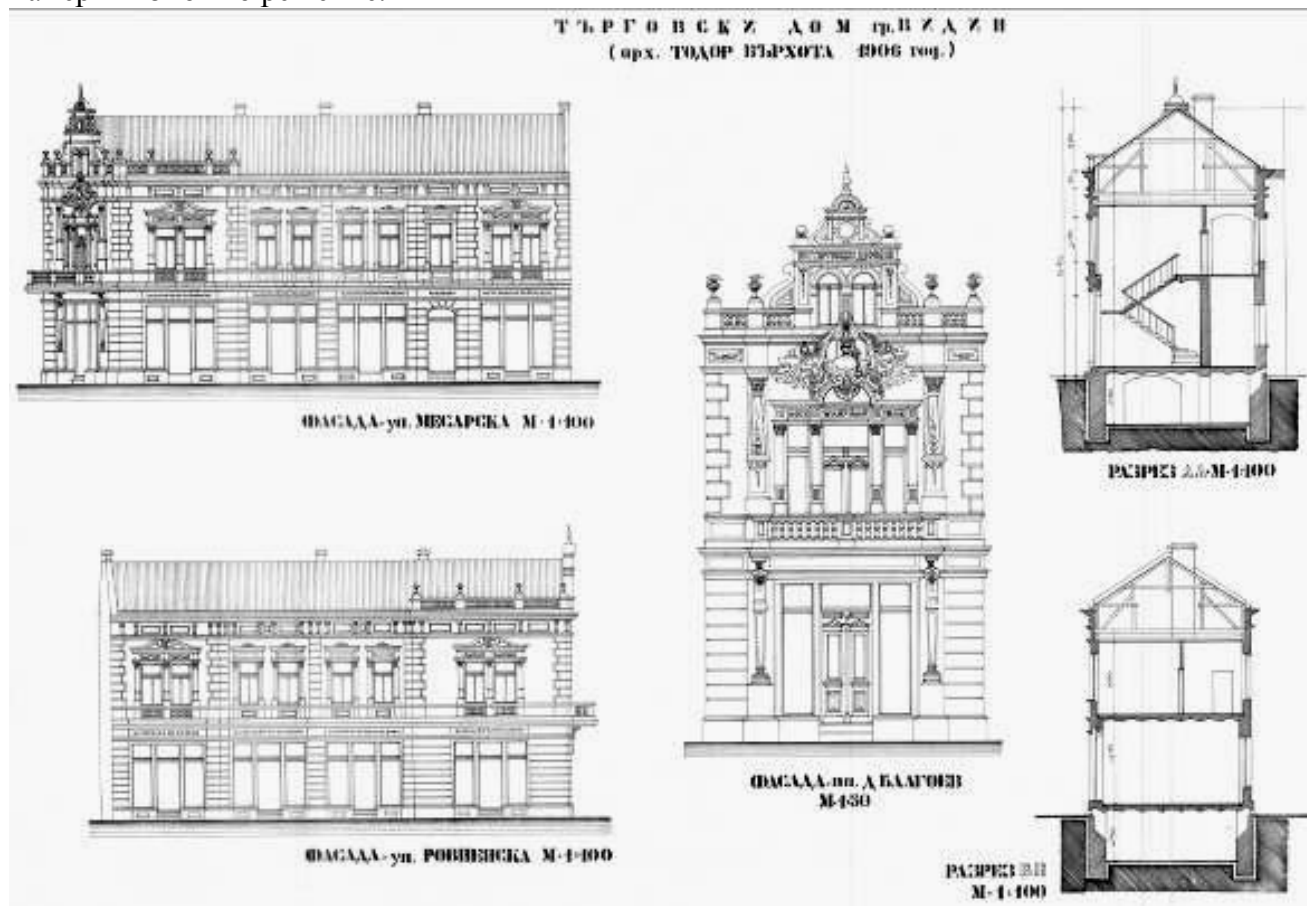

За съжаление строителният „възход“ на социализма не пощади не само Видин, но и повечето наши градове с архитектурно наследство, което не можа да бъде оценено. Така си отива част от застрйката на центъра и площада заедно с Търговския дом на арх. Т. Върхота, може би най-хубавата сграда тук. Взривена е цялата

северозападна застрйка, за да отстъпи място на поредния партийен дом.

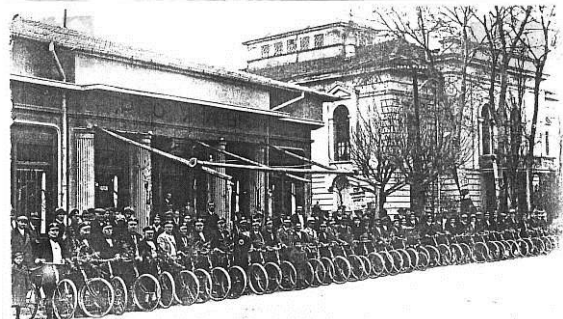
Имах шанса, като архитект в РПО, да заснема сградата непосредствено преди взрива, а също и образци от нейната богата пластична украса, които вероятно и днес отлежават в някой склад.

Последваха многократни опити сградата да бъде възстановена на друго място, но това така и не се случи. Тази идея ме занимава дълго време и в хода на работата по друг обект намери възможно решение.

Става въпрос за прочутото навремето кафене „Роял” на ул. „Дунавска”, останало незавършено, строено по проект на арх. Живков от 1927 г., открит в Държавен архив – Видин. Следва надстройка по актуализирания от мен оригинален проект, с промяна на вида на двата фланкиращи купола – полусферични вместо предвидените пирамидални, инспирирани от куполите на катедралата „Св. Димитър” и църквата „Св. Николай”, доминиращи в силуета на града откъм Дунав.

Когато се наложи да застроявам свободния и да реконструирам съществуващия калкан на „Роял”, отново се върнах към идеята за възстановяване на Търговския дом, с чието пълно

заснемане разполагах. Изследвайки силуетите по двете улици – „Рибарска” и „Градинска”, установих еднаквата кота (+460) на приземния (партерен) етаж, задължителна норма на тогавашния закон, която ние днес игнорираме. Това е една от причините за удивителната ансамбловост на застрояката от това време въпреки индивидуалната архитектура на всяка сграда поотделно. Ограниченият парцел и видът на застрояката – на два калкана, правят невъзможно буквалното пренасяне на сградата на нова ситуация, а следователно и нейната реконструкция в пълния оригинален обем.

Това наложи един постмодерен принцип за реставрация на оригинала в контекста на новата структура чрез пластично изнасяне само на част от фасадата, като цитат, разместен под неголям ъгъл спрямо уличния фронт, така че прави възможна визуалната връзка с реката. Композиран, като част от целия уличен силует, а не сам за себе си, и продължава силуета на ъгловата застрояка на „Роял”, цитатът е вписан в остъкления интервал на новата структура. Получава се ефект на „пре-

местване” (подобно на Брехтовия „ефект на отчуждението” в театъра) както във времето, така и в пространството на цитата и по този начин - нов прочит на архитектурната история на паметника, а не толкова точната му реставрация. И за да се подсили този принцип,

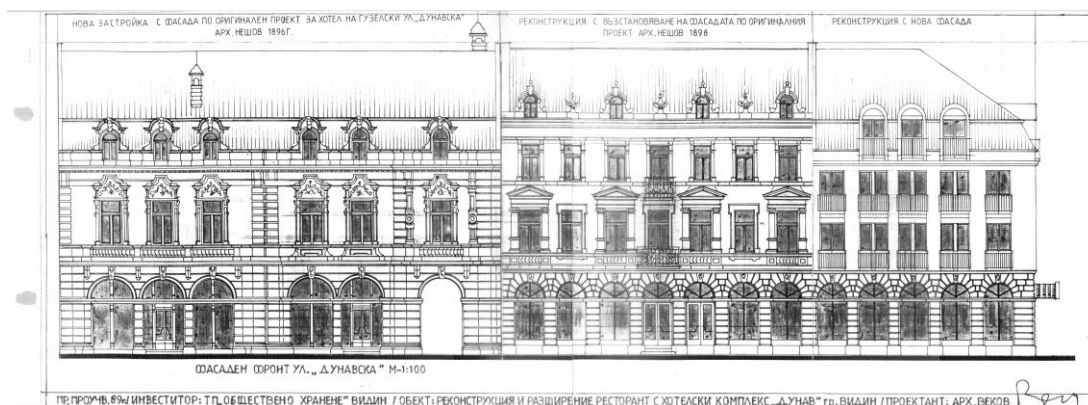
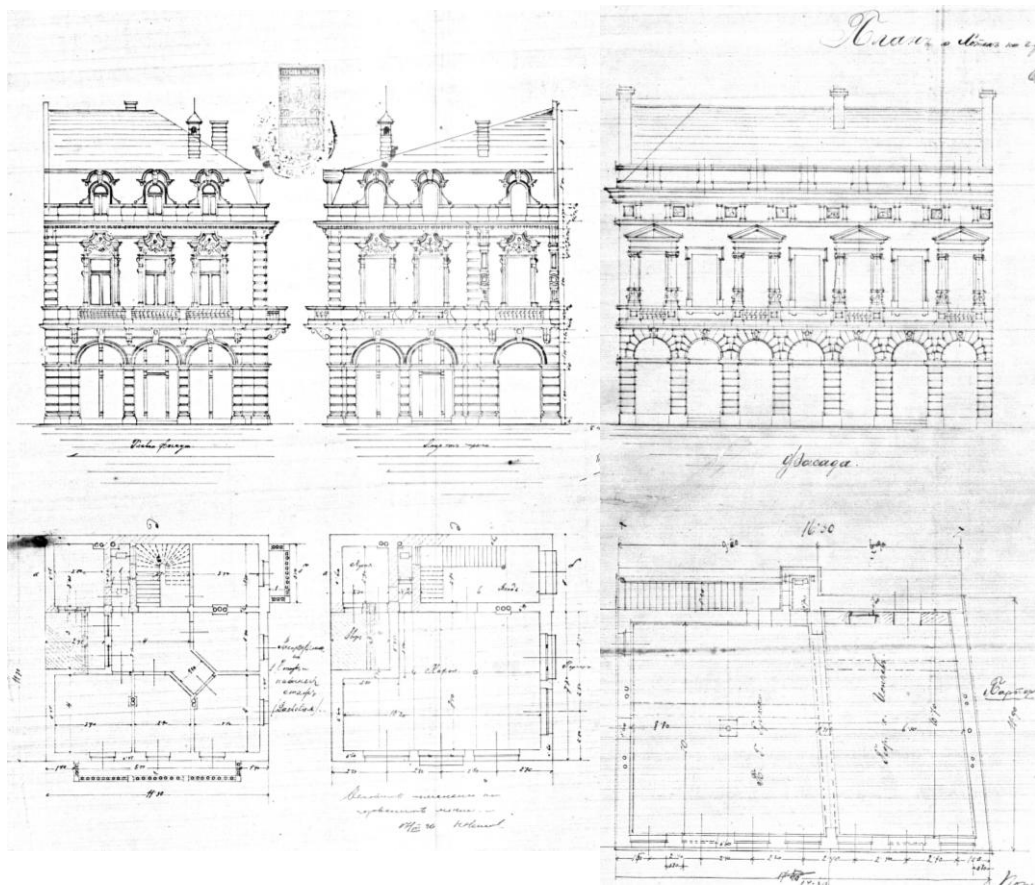
смених материала на оригинала – гладката мазилка, с траен материал – полиран врачански масив, изпълнен точно по сетите шаблони от заснемането. Този опит вече беше проверен при реконструкцията на друг мой обект – БЗК, сега Първа инвестиционна банка, чийто автор е арх. Никола Нешов, за когото ще стане дума в следващите два примера.

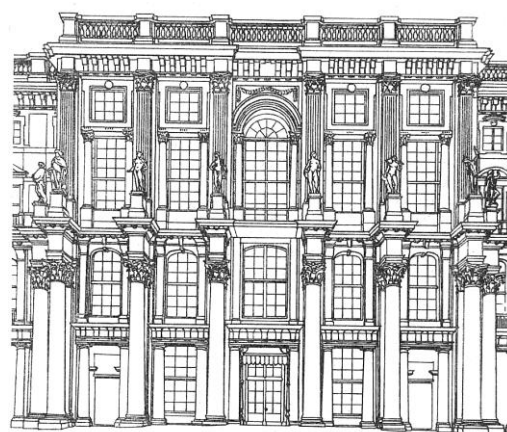
Първият е хотел-ресторант „Дунав”, един от най-старите в града, разположен на ул. „Дунавска”, замислена като крайречна променада с множество кафенета, ресторанти и хотели. Собственост е на търговеца Петър Гузелски, който строи и други стилни сгради, запазени до днес. През 50-те години на миналия век „Дунав” е разширен до ъгъла на ул. „Еделвайс”, а по-късно и надстроен, без да се отчита архитектурата на сградата. Заданието на тогавашния собственик („Обществено хранене”) за реконструкция на обекта ме накара да открия оригиналните планове на арх. Никола Нешов от 1898 г.

Предложих проект, който включва освен сградата в двете ѝ части, с изравняване на покривния корниз, също така и застрояване на съседния парцел, на калкан с Дома на учителя – бившия хотел „Нептун“. Така отново се стигна до въпроса за цялостно силуетно решение на фасадите по улицата, заложен в архитектурата на Видин от този период. Разполагах вече с планове на друга сграда

на арх. Никола Нешов, ситуирана на днешната улица ”Еделвайс”, приблизително на мястото на което се намираме в момента. Детайлното изследване на ситуацията показва, че дължината на уличния фронт е по-голяма от тази на фасадата, но е равна на сбора от двете дължини, т.е. на разгънатите им фасади. Поради разликата в броя на етажите на двете сгради се подравнява само декоративният корниз на аркадите в приземния етаж и тези на покривния с мансардния на предложената за възстановяване сграда.

A. Schlüter's Hoffassade am ehem. Berliner Schloß

Практиката да се възстановяват разрушени или непостроени сгради, когато те представляват културно-историческа ценност, не е нова. Напротив, забелязва се един процес на все по-широко прилагане на този принцип паралелно с иновационните и авангардни архитектурни тенденции, не само в европейски, но и в световен мащаб. Примерите са показателни, като се започне от лятната резиденция на Екатерина II в Царицино край Москва (арх. Баженов – 1775–85 г.), която е била съборена още по нейно време поради смяна на архитектурните ѝ предпочитания, и се стигне до Берлинския Дворец, разрушен през II световна война, за който и в момента текат големи дебати в медиите на Германия въпреки спечеления конкурс за неговото цялостно възстановяване от известния архитект Фон Геркан.

Моята теза за Видин е, че градът следва да реинвестира в своето минало, като възстанови знакови сгради, белязали неговата най-стилна архитектурна епоха. В този смисъл и ре/визията на неговата историческа памет би върнала славата му на един от най-европейските наши градове. Тук не става въпрос просто за реставрация на миналото, нито само за реставрация на отделни сгради – паметници на културата, а за пресъздаване или повторно създаване на стойности, забравени или неразбрани.

3. КАПИТЕЛ КОРИНТСКИ НА ГОЛЯМ РЕД ЛОДЖИИЗИДАЛИ 4. ГОЛЯМ ФРЕЗОН /ГИРЛЯНДА/ НА ТРИДЕЛЕН ПРОЗОРЕЦ

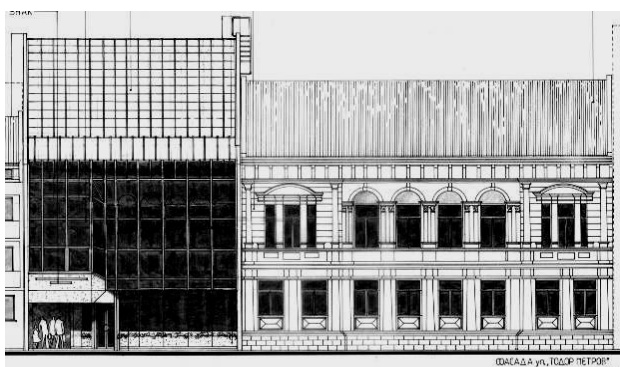
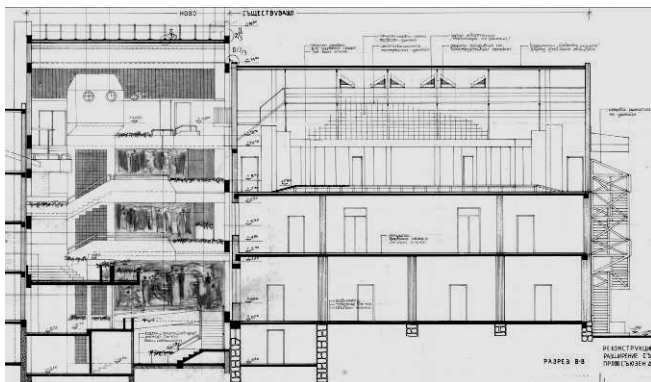
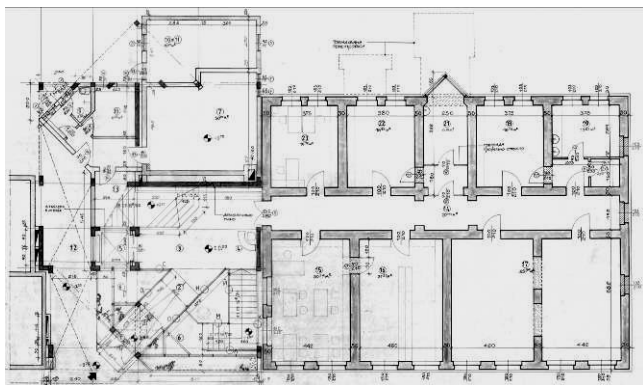
Става въпрос за едно от най-отличителните и съществени качества на архитектурата – нейния континуитет, т.е. нейната непрекъснатост във времето, без която нито обществата, нито хората биха били същите.

В тази посока са и следващите примери за възможната интеграция на архитектурни паметници в съвременния градски пейзаж, за

които са приложени различни варианти и ситуации.

Отново ще се спрем на сградата на архитект Нешов, построена по план от 1898 г., намираща се на главната улица (сега „Цар Александър II“), ползвана последователно за Районен съд, Училище за средни медицински кадри и Туристическа спалня.

Изключително стилна сграда, с изящна аркадна лоджия на етаж и богата архитектурна пластика от пиластри, капители, конзоли, гирлянди, корнизи и др. в стил необарок, от които са снети образци с цел тяхното точно възстановяване. Сградата е част от сключена улична застройка (на два калкана). Приложен е принципът на реконструкция на запазената субстанция и застрояване на единия от двата свободни терена с нова структура, свързана функционално

показва, че без намесата на заинтересованите страни, и най-вече на общината като собственик на града, не може да се реши проблемът с опазването на и без това твърде обеднялото ни архитектурно наследство от следосвобожденския период.

В този смисъл актуализирането на списъка с паметниците на културата за всеки град и селище е неотложна задача, за решаването на която освен специалисти – архитекти, историци, консерватори, трябва да се привлекат и неправителствени организации и широк кръг от граждани, които ценят културното ни богатство. Множеството програми от Европейските фондове дават отлични възможности за това, при условие че се разработят конкурентоспособни конкурсни проекти за финансиране.

Следващият проект илюстрира различни фази от „битуването“ на малка част от паметта на града, жертва на поредната строителна „операция“. Типичната жилищна застроявка на главната улица „Александровска“ е от първата третина на XX век, в духа на късните неостилове.

Задание от средата на 80-те години за сградата на РПО – тогавашните държавни Проектантски организации – на това място става повод да се съхрани част от тази архитектура в една бъдеща застроявка. Силната амортизация на съществуващата субстанция позволила да се запазят само три от четирите стилни фасади като архитектурен фрагмент в новата етажна структура, изградена по системата ППП (пакетоповдигащи плочи), много популярна в онези години.

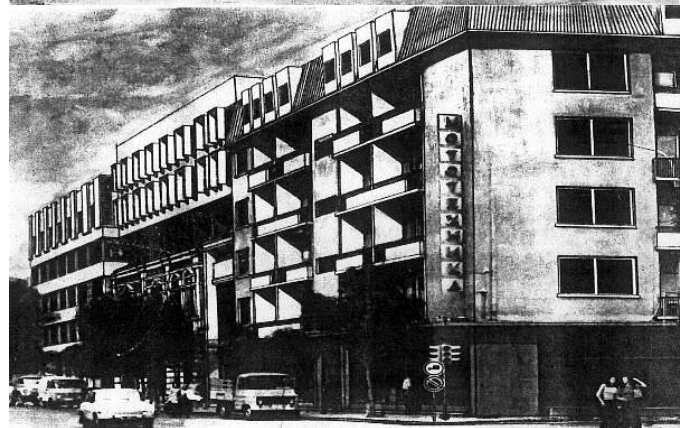
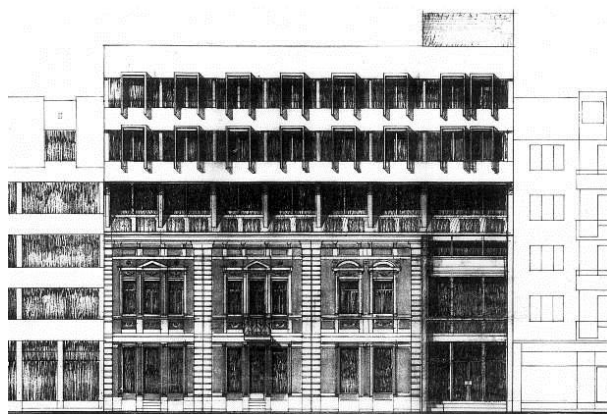
със съществуващата, която поема вертикалните комуникации на сградата (стълби и асансьор) и е решена като етажно фойе-галерия.

Използвани са всички обемни резерви на оригинала, в т.ч. подземният етаж и подпокривното пространство, неизползваеми преди, като са премахнати по-късни пристройки и промени.

Новото е решено като остъклен интервал, на принципа на контраста, за неутрална връзка със стилната архитектура на оригиналната сграда и съседната семпла застроявка от 60-те години. Уеднаквени са двата корнiza на съществуващите сгради, а новото е подчертано с незначителна разлика в покривния корниз и отчетлива – при билото, и спазени наклони на покрива.

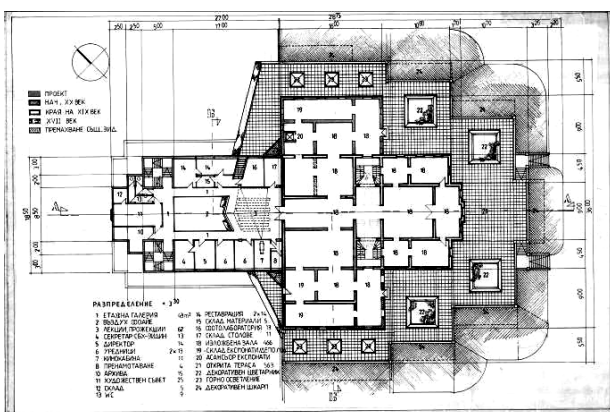
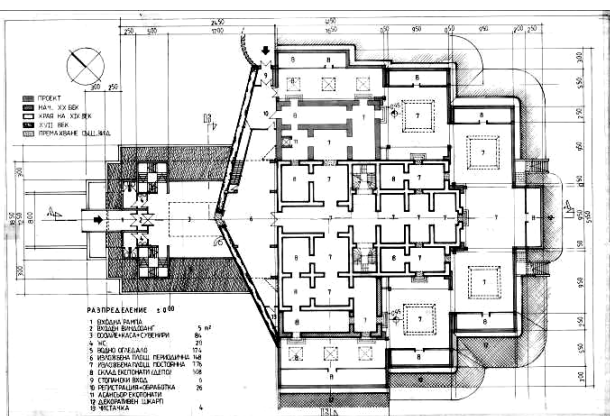
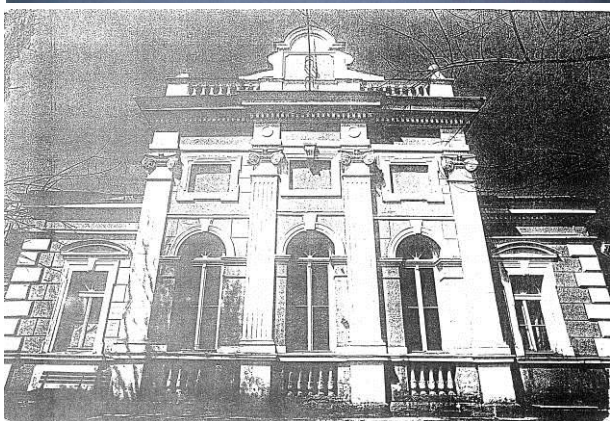
Направен е опит за дискретно мултиплициране на фасадните архитектурни нива – на цокъла, етажния и прозоречен ордер, в растера на новата остъклена фасада.

Тази много експлоатирана в годините на демокрацията тема за съвместяване на старо и ново още не е постигнала оптимално решение и всеки подобен пример дава възможност за нови авторски интерпретации. Опасността идва от зачестилата практика напоследък, тези толкова ценни сгради да се оставят на „самосрутване“, за да се извлече спекулативно висока печалба от имотите в най-скъпите градски части. Конюнктурата у нас

Неосъществен проект на арх. Светослав Захов за надстройка на съседната ъглова сграда, както и вече изградената сграда на „Водстрой“ на арх. Никола Петков на другия ъгъл на квартала, предопределиха в голяма степен архитектурното решение. Респектът към оригиналния фасаден фрагмент се постига с дълбок остъклен етажен интервал, който преминава и вертикално, за сметка на отстранената част – поради стилните ѝ несъответствия. Силуетният план на квартала, включващ различна архитектура от началото до 70-те години на XX век, наложи общо решение, което обвързва едно от проектите нива с това на атичния етаж на „Водстрой“ и така се балансират разликите на трите отделни фасади. Подчертано е центричното ситуиране на проектното петно с надвишаване на покривния корниз, а окачените декоративни прозоречни рамки интерпретират ордерната архитектура на трите необарокови цитата. Напразни останаха усилията да съхраним тази част от архитектурната памет на Видин, защото днес фасадите не съществуват.

Така една по една си отиват и последните свидетелства за богатата архитектурна история на Видин, а новата се създава трудно, изисква много повече време и натрупване, за които плащаме висока цена. Наскоро на същото това място по проект на млад колега, завършил архитектура в Крайова – съседна Румъния бе изградена нова сграда, която е в дисонанс с околната застрояка.

И ако отново се върнем към другия бележит видински архитект – Тодор (Тома) Върхота, следва да отбележим сградата на Художествената галерия, разположена в самото начало на Дунавския парк.

Построена в края на XIX век за Военен клуб, сградата още в средата на миналия век става една от първите Художествени галерии в страната и притежава богата колекция от творби на Майстора, Златьо Бояджиев, Илия Петров и др. Недостигът на площи предизвиква проучване, чиято цел беше да се осигурят съвременни условия за съхраняване и експониране на нейната колекция.

Откриха се три културни нива на сградата, най-старото от които е стена от бастион на укрепителната система на града от края на XVIII век, върху чиято висока тераса стъпват сградата и по-късните пристройки от началото на XX в.

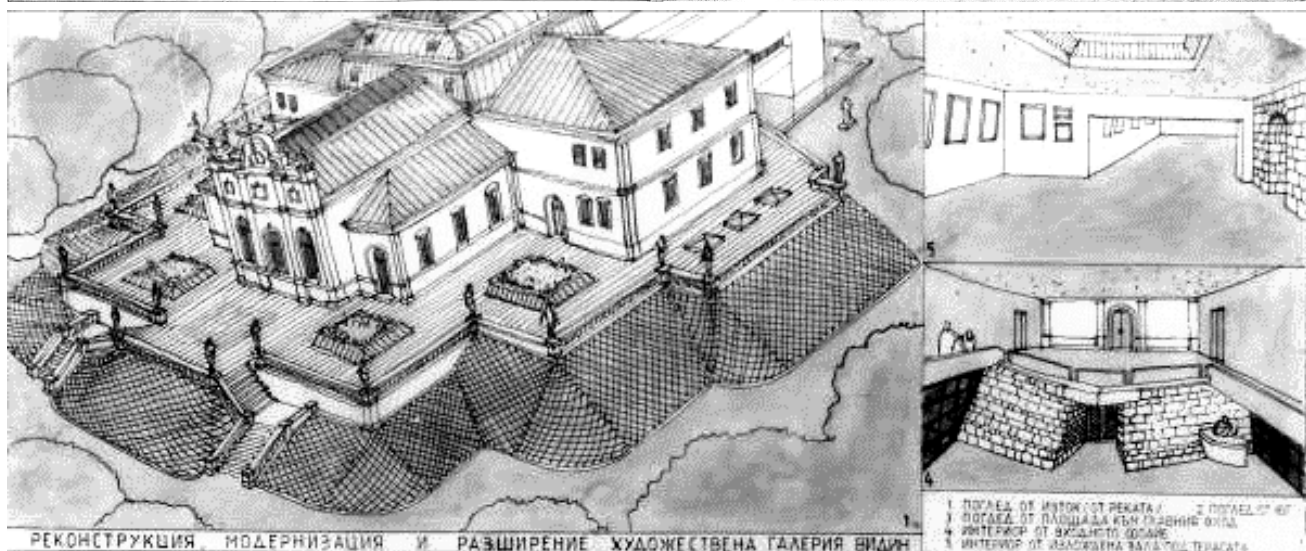
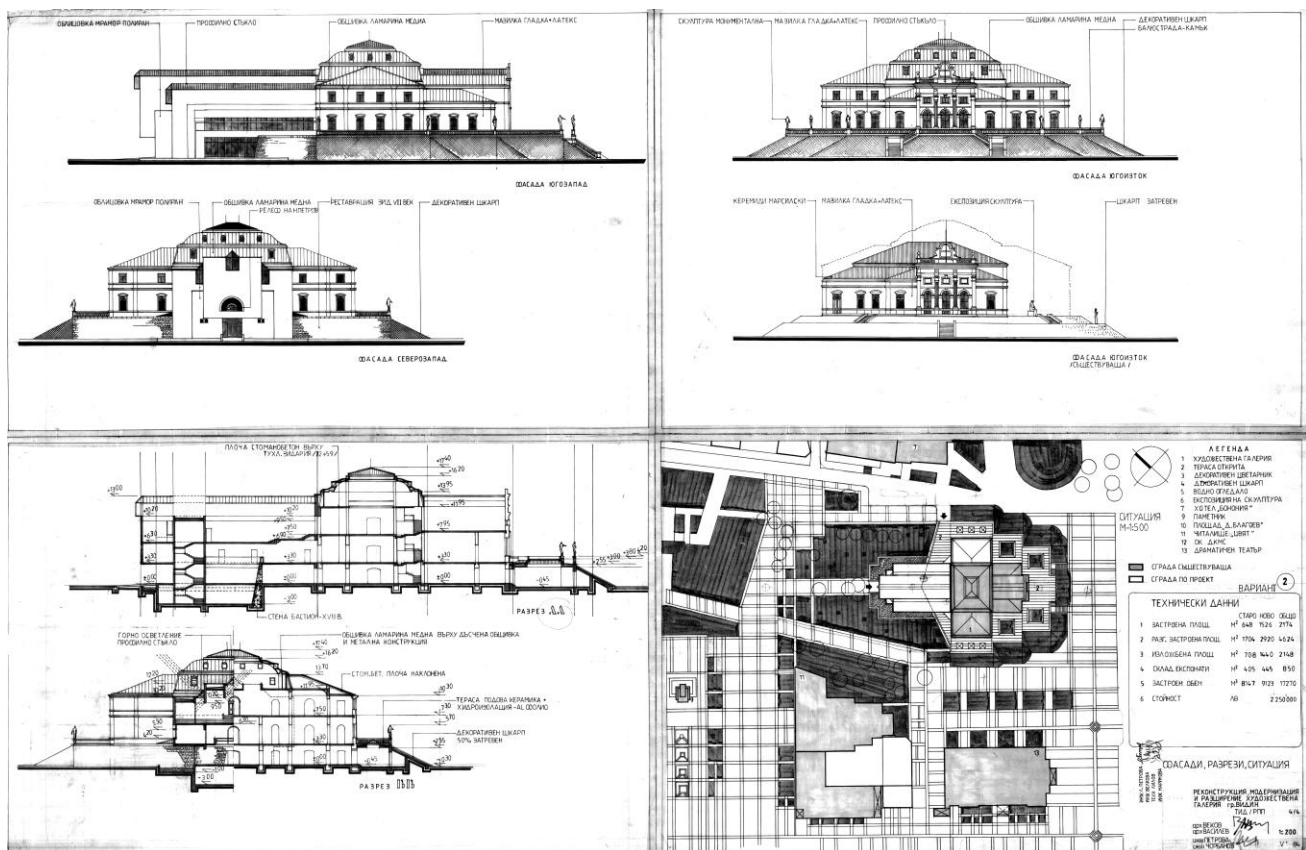
По това време – средата на 80-те години, беше в ход проектът за Големия Лувър на американския архитект Йо Минг Пей, който след 10-годишна епопея стана поредното архитектурно събитие в света, еталон за модерна намеса в сгради – паметници на културата.

Конкретната ситуация на Галерията създаде подобна възможност – да се постигне трикратно увеличение на изложбената площ, като се интегрират различните културни нива на паметника в структурата на сградата, концепцията и организацията на интериора и режисирането на експозиционните пътища. Достъпът на зрителя става максимално удобен, пряк и атрактивен, за да остане незабравимо преживяването с изкуството.

Накратко, възстановява се оригиналът на сградата, включително подземното ниво, изкопава се насипът на терасата на бастиона, чиято съхранена стена се реставрира, и се пристроява северно крило, огледално на съществуващото, и то се надстроява изцяло. Възстановява се симетрията на сградата, разчетена по архитектурата на източното крило, първообраз на която се явяват бароковите виенски дворци “Белведере” и “Шьонбрун” и техните паркове с характерните боскети.

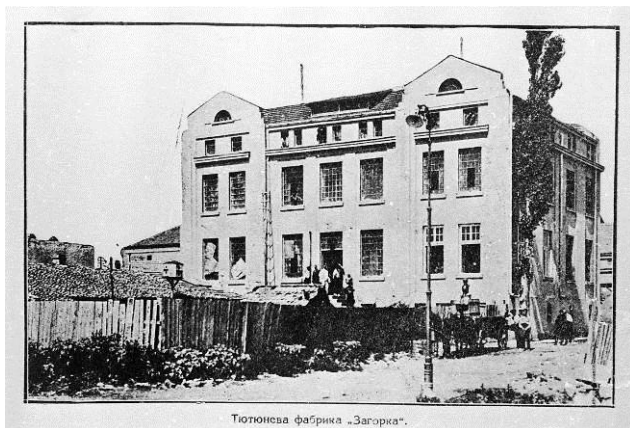
Ново крило от северозапад стъпва върху стената на бастиона и слиза на нивото на площад „Бдинци”, като поема директно потока от посетители и е предназначено за временни експозиции, мултимедия и др.

Голяма експозиция на скулптура, направо върху зеления партер около новия вход на галерията, интригува зрителя да разгледа колекциите вътре,

от първото до последното ниво, за да открие с изненада, че неусетно се е озовал върху открита тераса с цветен партер, наподобяващ вече споменатите виенски паркове, и да се възхити на прекрасния изглед на „тихия бял” Дунав.

И понеже стигнахме до брега на реката, мястото където най-напред са стигали всички европейски новости, така и тук след пристанището и хотелите се появяват и първите производ-

Тютюнева фабрика „Загорка“.

Реконструирани бивши дворци, сакрални сгради и гари се превръщат в музейни, културни и обществени центрове, реализирани през последните 25 години. На какво се дължи този интерес, след като тук не става въпрос за познатата стилна архитектура, предмет на нашата загриженост, чиято стойност едва ли може да се оспорва сериозно днес. Ще се опитам да отговоря с резултата от анкетата, част от социологическо проучване, проведено във връзка с мащабните проекти на Торино, показани в бивши ремонтни жп халета, които очакват своята конверсия, подобно на „Лингото“. На мултимедия вървят паралелни кадри отляво – на стара,

ствени сгради, чиито едри силуети се открояват и днес в градската застройка. Фабрика „Загорка“ и вече бившата дизелова електроцентрала все още съществуват и са друга тема и голям ресурс за града, който следва да се използва, така както това правят именно европейските страни.

Ще си позволя отново да използвам един актуален пример от Торино. Бившата фабрика на FIAT – Lingotto, построена по проект на арх. Джакомо Мате Труко през 1915–1930 г., която Лео Корбюзие още в 1925 г. дефинира като „документ на градския дизайн“, беше мястото, където се проведе XXIII конгрес на UIA.

След като „Фиат“ прекратява в 1983 г., производството в „Лингото“, Ренцо Пиано печели конкурс и трансформира фабриката в мултифункционален център с конгресна зала с 2090 места, хотел, мултиплекс, търговски център (мол), стоматологична клиника, секции на Торинската Политехника и главния офис на „Фиат“ с обща площ от 246 000 кв. м. Цялата външна архитектура на фабриката се запазва и реновира перфектно, като единствената намеса са стъкленото кълбо „Бола“ на VIP-конференнтната зала, изложбената зала за колекцията на фамилия Аниели и площадката за хеликоптери, всички разположени върху покрива на фабриката.

Именно фабричните и производствени сгради от началото на индустриалната епоха са в центъра на обществения интерес в страните с напреднала демокрация.

отдясно – на модерна архитектура, и оценката на анкетираните, с точно име и възраст, изразена лаконично: *харесвам/не харесвам*. Какъв беше резултатът? Някои от анкетираните изразяваха своите предпочитания към старата, историческа или традиционна архитектура. Разбира се, подобни мнения не могат

да спрат развитието нито на архитектурата, нито на обществото като цяло, но те са показателни именно за дефицита на идентичност, която се забелязва днес в глобалния свят.

В този смисъл и визията за Видин като модерен европейски град на Дунав минава през ре/визия на неговата многовековна история, белязана от превратности, но останала крепост на българския дух. Днес повече от всякога ни е необходима неговата архитектурна памет, за да стане Видин интегрална част от културата на модерна и просперираща Европа.

Литература

1. Ландшафтна архитектура и дизайн, кн. 7/19/2007
2. МТСП. Красива България. Янев и Янев ООД, 2001
3. Над гургулово кладенче. 1-ва и 2-ра книга за Видин. Славчо Николов и сие, 2008
4. Пътеводител на Видинь. Печатница Якимъ Божиновъ, Шумен, 1927
5. Tietz, Jorgen. Geschichte der Architektur des 20. Jahrhunderts. Konemann, 1996
6. Urban Center Metropolitano, Torino 1984–2008. Architecture Atlas, 2008
7. Schinkel-Studien. VEB E. A. Seemann Verlag, Leipzig, 1984

Илюстрации и фотографии:

Боян Иванов, Виолета Тончева, Иван Лилков и собствен архив на автора.